

UTANGULIZI

Na. Augustino Chengula

Ufugaji ni neno linalotumika kumaanisha wanyama wanaofugwa na binadamu kwa malengo ya kumpatia chakula au faida Fulani. Mifugo inaweza kufugwa kwa ajili ya kukidhi mahitaji madogo madogo au ufugaji wa faida wenye kuinua uchumi wa mfugaji. Wanyama wanaoweza kufugwa na binadamu ni pamoja na ng'ombe, mbuzi, kondoo, nguruwe, kuku, bata na aina zake, njiwa, punda, farasi, kware, kanga, ngamia, na mbogo maji. Mbwa nap aka hufugwa na binadamu kwa ajili ya kumsaidia ulinzi lakini pia siku hizi hufugwa kama rafiki wa binadamu.

MADHUMUNI YA UFUGAJI

Yapo madhumuni makubwa mawili yanayoweza kumvuta mtu fulani apende kufuga;

a) Thamani ya kiuchumi itokanayo na ufugaji

- i. **Nyama-** Nyama ni muhimu kwa ajili ya kupata protini na nguvu, mfugaji akiuza nyama au mfugo wenyewe ukiwa mzima anajipatia kipato.
- ii. **Maziwa na mazao yake-** Kut okana na ufugaji wa ng'ombe, mbuzi, kondoo, ngamia na mbogo maji, mfugaji anaweza kujipatia maziwa na mazao yake kama mtindi, jibini, na siagi/samuli. Maziwa na mazao haya anaweza kuyatumia katka familia lakini pia akaiza kujiongezea kipato chake.
- iii. **Nyuzi-** baadhi ya mifugo manyoa yake yanaweza kutumika kwa kazi mbalimbali kama kutengenezea nguo mfano manyoa ya kuku, mbuzi, kondoo, ng'ombe. Hivyo yakiuzwa yanasaidia kuongeza kipato.
- iv. **Mifupa, pembe na Ngozi-** Ngozi ya mifugo kama ng'ombe, mbuzi na kondoo hutumika kutengeneza viatu, nguo. Mifupa hutumika kutengeneza viatu, gundi,

kuwambia ngoma, na chakula cha mifugo, wakati pembe hutumika kwa mabaragumu yanayopigwa kwenye ngoma za jadi, kutoa taarifa fulani katika jamii.

- v. **Mbolea ya mifugo-** Hutumika mashambani kuongeza uzalishaji, kukandikia nyumba, kuchomea matofali na vyungu, pia hutumika kama kuni, na kuzalishia gesi. Mbolea inaweza ikauzwa na kumpatia mfugaji pesa kwa matumizi yake mbalmbali.
- vi. **Nguvu kazi-Mifugo** mingi hutumiwa na binadamu kumsaidia kufanya kazi ulani, mfano ngombe na punda hutumika kwa ajili ya kulima, kukota mikokoteni, kuvuta miti na mizigo mingine. Punda, farasi na ngamia hutumika kama usafiri wa kusafisha watu au mizigo kutoka sehemu moja kwenda nyingine au wakati mfugaji anahama kutoka eneo moja kwenda eneo jingine.

b) Thamani isiyo ya kiuchumi

- i. **Ufahari-** Kuwa na mifugo kunamletea mfugaji ufhari na hivyo kumfanya awe na amani kwani hana hofu hata akiwa na matatizo anayosehemu ya kukimbilia kwa haraka bila ya kupata msongo wa mawazo.
- ii. **Kuwa sehemu ya familia-** Wapo watu wanaofuga wanyama kwa lengo la kuwa marafiki wa karibu au kuwa sehemu ya familia, wanyama wanaofugwa kwa jinsi hii hawauzwi wala hawaliwi. Tena mnyama akiugua au kufa huduma yake inafanana sana ya mwanadamu mwenye mfugo hupata huzuni.
- iii. **Imani ya kidini-** Wapo wanaofuga wanya kwa lengo la kuabudu kama miungu wao, mfano dini ya kihindi huabudu ng'ombe. Lakini pia mifugo hutumika kwenye imani za kimila wanapofanya matambiko au kutoa kafara kwa waganga wa kienyeji au wanapofanya mazindiko ya mali, mashamba, nyumba, au magari. Wanya wamekuwa wakitumika kwa kazi hii tangu karne nyingi zilizopiata.

iv. Kusafisha mashamba- Mifugo pia hutumika kwa lengo la kusafisha mashamba kwa kulishia mifugo kwenye mashamba ili yawe safi. Wakati mifugo inakula nyasi na majani ya shamba pamoja na kukanyaga huasidia kuua magugu na kuzuia yasiote. Njia hii si nzuri kwa upande mwingine kwa vile huharibu pia virutubisho vyta shamba na kufanya litoe mazao duni.

AINA ZA UFUGAJI

Zipo aina kuu mbili za ufugaji, ufugaji wa kuhamahama na ufugaji wa kutulia eneo moja. Wafugaji wa jamii ya kuhamahama huhama kutoka sehemu moja kwenda nyingine kwa lengo la kuatafuta chakula, maji na kukimbia magonjwa ya mifugo. Uhamaji huu hutegemea kipindi cha mwaka, wakati wa mvua wafugaji husogea karibu na sehemu ambapo kuna makazi ya kudumu ya watu wengine kwa ajili ya urahisi wa mahitaji mengine ya kijamii. Wakati wa mvua huwa hakuna shida ya maji na chakula maeneo mengi. Wakati wa kiangazi maeneo haya majani huwa yameisha nap engine maji hakuna, hivyo huhama kwenda sehemu ambapo watapata mahitaji hayo. Ufugaji wa aina hii hufanywa kwa ng'ombe wa kienyeji tu kwani ndio wanaoweza kuvumilia joto, magonjwa na shuruti nyingine nyingi zinazopatikana wakati wa uhamaji. Wafugaji wanaofanya ufugaji huu ni wa jamii ya kimasai, kisukuma, na kibarbeiji, hawa wameshazoea kuishi porini na hawanatabia ya kujenga makazi ya kudumu kwa sababu ya kuhamahama. Hasara kubwa ya ufugaji huu ni kukosa huduma za msingi kama shule, hospitali, makanisa na misikiti. Lakini kulingana na mabadiliko ya hali ya hewa, ongezeko la watu linalofanya maeneo ya kulishia kupungua kunafanya wafugaji hawa sasa wanze kuhamahama kutoka aina hii ya ufugaji kuingia ile ya kutokuhamahama.

Ufugaji usio wa kuhamaha unafanywa na watu wanaoishi sehemu moja kama kijiji na kufanya ufugaji wao ndani ya jamii. Hawa hufuga mifugo yao kwa kuifungia ndani muda wote na kuwaleta majani au kwa kuwachunga mchana na jioni kuwafungia ndani. Wale wanaowafungia ndani wanahitaji wakati mwingine kulima majani yatakayotumika kuwalisha mifugo yao. Hapa ufuagaji wa kisasa na wa kienyeji hufanyika kwa njia zote mbili, kuwafungia ndani muda wote au usiku tu. Huu ndiyo ufugaji wenyе tija, kwani mfugaji atakuwa na mifugo michache na ataihudumia kirahisi zaidi kwa kuwapa huduma zinazotakiwa.

Tanzania ni nchi yenye jumla ya eneo kilomita za mraba 945,087 likijumuisha visiwa vya Mafia, Unguja na Pemba. Tanzania kwa upande wa Mashariki inapakana na bahari ya Hindi, kaskazini Uganda na Kenya, Magharibi Rwanda, Burundi, Zaire, Zambia na kusini Msumbiji na Malawi. Makao makuu ya Tanzania yapo Dodoma. Tanzania ina jumla ya hekta milioni 94.5 ambapo milioni 88.6 ya ardhi ndiyo ambayo mifugo na wanadamu wanaweza kuishi na kati ya hizo ni hekta milioni 60 zinatafaa kwa ufugaji wa mifugo takribani milioni 20. Hata hivyo kuwepo kwa magonjwa yanayoenezwa na mbung'o na magonjwa mengine, ni asilimia 40 tu ya ardhi inatumwa kwa ufugaji wa ng'ombe milioni 18.5, mbuzi milioni 13.1 na kondoo milion 3.6. Mifugo mengine inayofugwa nchini kwa wingi ni pamoja na nguruwe milioni 1.2 na jamii ya kuku milioni 53. Zaidi ya asilimia 90 ya mifugo ya Tanzania ni ya kienyeji na infugwa kwa ufugji wa kienyeji wenyе sifa ya uzalishaji wa chini japo

ndio unaokubaliana kwa urahisi na mazingira ya magumu ya Tanzania hasa kuvumilia magojwa na ukame. Hata hivyo ili uzalishaji wa mifugo ya Tanzania uweze kuwa na tija, uboreshwaji wa mifugo ya kienyeji unahitajika kwa kutumia mbinu za kisasa za uzalishaji mfano kutumia madume bora au mbegu zinazotokana na madume bora. Kwa miaka mingi wafugaji wamekuwa na mazoea ya kufuga mifugo yao bila kufuata njia za ufugaji bora kama kuzingatia chakula na madawa kwa mifugo yao na hivyo wamekuwa wakipoteza mifugo yao mingi ambayo kama wandeomba ushauri wa wataalamu wa mifugo wangeokoa. Lakini pia wafugaji wengine wamekuwa na mifugo mingi na kuishi nayo kama fahari kwao kitu ambacho wangeweza kuuza baadhi na kufanya maendeleo mengine mfano ya kuwa na makazi ya kudumu au kuwa na miradi mengine ambayo ingewasaidia kuendesha pia mifugo yao. Ukame uliyokumba maeneo mbalimbali Tanzania mwaka wa 2009 uliathiri kwa kiasi kikubwa sana wafugaji, wengine walipoteza mifugo yao yote na kuwa hawana cha kuwasaidia.

Umuhimu wa mifugo kwa Tanzania

Sekta ya mifugo inamchang'o mkubwa sana kwa maendeleo ya Tanzania na inaeshirikiana na kilimo kufanya kilimo kiwe uti wa mgongo kwa taifa. Kati ya kaya milioni 4.9 za wakulima, takribani asilimia 36 wanafuga mifugo (asilimia 35 wakiwa ni wakulima na wafugaji na ni asilimia moja tu ambao wanafuga tu). Sekta ya mifugo imeonekana kuchangia asilimia 5.9 ya pato la taifa mwaka 2006.